

ministris in cœmeterium fratrum, conventus ante capitulum in ordine suo stans prædicta responsoria finiat, quibus finitis dicatur *Kyrie, eleison* ter cum cantu, prælatus dicat: *Et ne nos, etc. Deus, veniæ largitor. Deus, cujus miseratione.* In fine *Requiescant in pace. Amen.* Postea cum septem psalmis sine *Gloria Patri* in chorum redeat conventus, prælatus cum ministris in vestiarium. In fine septem psalmorum dicatur *Requiem æternam, Kyrie, eleison* ter sine cantu, iterum cum prædictis precibus dicatur oratio *Absolve*; deinde pulsato classico missa pro fidelibus ad majus altare solemniter celebretur. Diaconus habeat **360** dalmaticam, subdiaconus tunicam, cantores hebdomadarii chorum regant cum præcentore. Officium *Requiem æternam.* Psal. *Te decet, iterum Requiem æternam, loco Gloria Patri* dicatur verus *Exaudi orationem, etc.* iterum *Requiem æternam.* Una tantum oratio, scilicet *Fidelium.* Epistola *Facta est super me manus Domini.* Graduale *Si ambulæm, a duobus ad gradus in cappis sericis* cantetur, et reinciatur. Tractus *De profundis, totus a tribus in cappis sericis* cantetur. Evangelium *Sicut Pater suscipiat.* Offertorium *Domine Jesu Christe. Sacerdos Hosias, etc.* Commu-

nio *Lux æterna, Requiem æternam.* In fine nullum signum pulsetur. Ad Nonam post gratias redditas.

Notandum quod si festivitas Omnium Sanctorum in Sabbato occurrerit, officium fidelium usque in secundam feriam sequentem penitus reservatur eo modo quo supra dictum est celebrandum; in Sabbato vero ad Vesperas, hoc est, in festivitate Omnium Sanctorum fiat memoria de Dominica tantum.

De S. Rumphario duplex festum secundæ dignitatis. Ad Vesperas antiphona *Similabo eum, et aliz antiphonæ cum psalmis de die; et omnia alia in hymnis, antiphonis, psalmis et responsoriis, sicut in festo 361 S. Laudi, excepto quod in hac festivitate omnes antiphonæ non finiuntur cum pneumate. Sciendum etiam quod unus cereus ab initio primarum Vesperarum usque ad finem secundarum ante capsam beati Rumpharii continue debet ardere. In capitulo lectio: *Homo quidam peregre.* Processio agatur cum capsam beati Rumpharii, sed non in cappis sericis. Ad processionem *Sint lumbi, duocerei* juxta capsam deportentur si affuerint pueri; *ÿ Vigilate* in pulpito a tribus decantetur. Ad missam, officium *Statuit, etc.* Epistola in pulpito legatur.*

INCERTI AUCTORIS

EXPOSITIO SUPER CANONEM MISSÆ

Secundum] Amalarium [ms. Alarium].

(Ex Veteri ms. codice Bigotiano.)

Dominus vobiscum. Salutatur sacerdos populum, C orat ut Dominus sit cum illo. *Et cum spiritu tuo.* Responsio populi atque oratio, ut sicut sacerdos oravit ut Dominus esset cum populo, et populus orat quod Dominus sit cum spiritu sacerdotis. Dicit sacerdos *Orate, fratres.* Rogat **362** omnes orare ut oratio ejus exaudiat. Et quando dicit *Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, ad Dominum Patrem* orat sacerdos ut per Filium suum, qui Dominus noster est æqualiter sicut Pater, oratio perticiatur. Cum dicit: *Qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus sancti Deus, vult populum credere et intelligere quod Filius cum Patre suo ab initio sine fine et regnat et vivit, et Deus est, sicut Pater Deus est, et una potestas est Spiritus sancti cum Patre et Filio, atque una substantia, et in omnibus unum deitatis. Per omnia sæcula sæculorum, id est ut Filius cum Patre in unitate Spiritus sancti, sicut ante omnia sæcula in deitate vixit et fuit, ita in presenti sæculo, atque in futuro ubi D justii cum angelis permanebunt et injusti cum diabolo cruciabantur, credatur æqualiter vivere cum Patre et Spiritu sancto, et nullo fine concludit. Amen, confirmatio orationis est a populo, et in nostra lingua intelligi potest, quasi omnes dicant: Ut ita fiat sicut sacerdos oravit; sed propria ejus interpretatio, *vere sive fideliter. Sursum corda.* Admonet sacerdos populum ut sursum, id est super semetipsum, ad Dominum omnipotentem corda levantur, et fideliter ore tur quod desursum eis veniat auxilium a Deo cœlesti a quo **363** creati sunt. *Habemus ad Dominum, responsio est populi, quod sicut sacerdos jussit eos sursum corda tenere, proficiunt. Gratias agamus Domino Deo nostro.* Sacerdos gratias agit Deo juxta professionem populi qui confessus est ad Dominum se esse intentum. *Di-**

gratias agit Deo, quia digna et justa oratio est Deo gratias referre quia ab ipso omnia bona suscipimus.

Vere dignum et justum est, æquum et salutare. Commendat sacerdos orationem vel professionem populi, et dicit quod vere dignum et justum est Deo gratias referre, et quod *æquum est, hoc est rectum est sive æquale Salvatori, vel salute plenum ut ei gratias referamus qui nobis salutem delit æternam: Nos tibi semper et ubique gratias agere, conversus ad Dominum post confessionem populi, quasi ad præsentem loquitur, quia in presentia Domini semper sumus, et ipse videt cogitationes nostras. Et dicit sacerdos tam de se quam de populo; Nos tibi semper, hoc est, omni tempore. Et ubique, id est, in omni loco, gratias agere. Domine, quia Dominator es omnium, et sub tua dominatione sunt omnia. Sancte, tu qui sanctus es, et per quem omnia sancta, quia omnia bona creasti. Pater, Græce dicitur *πατήρ, et Latine Genitor, quia 364 ipse genuit Filium sine ulla coinquinatione seu corruptione. Pater Latine a paterno dicitur, hoc est, perpetrando, quod est a perficiendo vel adjuvando, quia ipse perficit omnia quæ facta sunt, et adjuvat omnia quæ adjuta sunt, et voluit nos filios suos fieri adoptivos per sanctificationem qua ipse sanctificavit nos. Omnipotens, qui omnia potest, ideo Omnipotens dicitur, et non est impossibile apud Deum omne verbum. Æterne Deus, hoc est, æternum, et perpetuum, et temporale. Æternum est quod initium non habuit, nec finem habebit, quod semper fuit, et est, et erit. Perpetuum est quod esse cœpit et finem non habebit. Temporale est quod initium habuit et finem habebit; et ideo dicitur hic *æterne Deus* quia solus æternus est, nec cœpit esse, nec desinit esse, sed est semper Deus; a diligendo dicitur Deus, quia omnia diligit et gubernat quæ creavit. Et aliter Deus a *divinando* dicitur, quia**

divinus est et omnia est, et omnia dividit, prout A
vult. *Per Christum Dominum nostrum*. Christus
Græce, *κύριος* dicitur Latine. Hic Christus ante
omnia initia a tempore venerabiliter genitus est.
Tempore quo placuit ei Spiritus sanctus venit
in Mariam virginem, et unxit unctione divina
uterum ejus, et conceptus est de Spiritu sancto
365 et natus est de Maria Virgine. Nam in Veteri
Testamento sacerdotes et reges ungebantur, et ideo
christi dicebantur, quia uncti erant unctione tempo-
rali. Iste Christus per quem Pa ri gratias agimus
æternaliter Christus est, et cum Patre æternus est
Deus; et per ipsum redempti sumus, et ipse Domi-
nus noster est qui dominatur in nobis. *Per quem
majestatem tuam laudant angeli*. Per ipsum Christum
nos gratias agimus Patri, majestatem Patris laudant
angeli, quia ipse æqualis est Patri in divinitate. Ma-
jestas quasi major potestas, quia major est potestas
Dei quam hominum. *Dei majestatem per Christum
laudant angeli*, quia Christus cum Patre creavit ange-
B los: angelus enim Græce *nuntius* interpretatur;
angelus nomen est officii non naturæ, quia annun-
tial, sed naturaliter spiritus est. Adorant, letantur
angeli de præcone humani generis, et laudant Crea-
torem suum per duplum et simplum ter. Mors nam-
que nostra dupla est, id est, animæ et corporis; sed
angeli laudant quia simpla morte Christi dupla mors
nostra liberata est. Resurrectio vero nostra similiter
dupla est animæ et corporis; animæ, quando in-
fidelitate ad fidelitatem surgit; corporis, quando de
pulvere reparabitur in incorruptionem. *Laudant angeli,
366* quia per simplam Christi resurrectionem
donatur nobis dupla resurrectio. Laudant tertio
angeli, quia non solum Christi morte nos de morte
liberati sumus, sed ejus resurrectione resurgemus in
novissimo die. *Adorant dominationes*, majestatem Dei
Patris per Filium laudant et adorant dominationes.
Dominationes, ordo angelorum decimus cecidit (53);
et versus est per superbiam in infernum, vel dia-
bolum. Novem autem permanserunt in sanctitate sua;
hæc sunt nomina eorum: angeli, archangeli, virtutes,
principatus, potestates, throni, dominationes, che-
rubicim et seraphim. Isiarum duarum virtutum nomina
sunt Latina [i., Hebræa]. Cherubicim *plenitudo scientiæ*
interpretatur; seraphim, *incendum*. Cætera nomina
supradictorum ordinum sunt Latina [add. et Græca],
ut angelorum et archangelorum; angeli *nuntii*, ar-
changelii *excelsi nuntii* dicuntur. Gregorius autem
papa Romanus in homilia sua super lectionem evan-
gelicam (homil. 34) [adde ubi] ait: *Erant appropin-
quantes ad Jesum publicani et peccatores ut audirent
illam* (Luc. xv, 1), plenissime de prædictis ordinibus
exposuit. Nos vero ad propositum ordinem redeam-
us. *Tremunt potestates*: De supradictis ordinibus
dicit; non ideo dicit quia supradicti ordines corpo-
rales sint, sed nostro more dicit, quia tremere ac
timere 367 ante dominos nostros solemus [ms., so-
lebamus]; sed ideo dicit tremere ac timere, ut nos
intelligamus omnia cœlestia, terrestria et infernaliam
ante conspectum divinæ majestatis tremere ac
timere. *Cœli cœlorumque virtutes*: Ipsi cœli jussioni
divinæ obediunt, quia se ostendere serenos vel nubi-
cos non habent potestatem. Cœli cœlorum virtutes
sunt supradicti ordinis angelorum, sicut Gregorius
in homilia sua super evangelicam lectionem (homil. 1)
Erant signa in sole, et luna, et stellis (Luc. xxi, 22),
testatur. *Ac beata seraphim*: De seraphim namque
supradictum est. *Socia exultatione concelebrant*.
Omnes prædicti ordines majestatem Patris per Chri-
stum cuncta exultatione æqualiter concelebrant;
*Cum quibus et nostras voces ut admitti jubeas depre-
camur*: Cum quibus est hæc supplicatio nostra, ut
ipso cœlestis Pater per Christum Filium suum, per
quem nos gratias agimus, dignetur admittere voces

nostras et jungere vocibus prædictorum ordinum
angelorum. *Supplici confessione dicentes*, hoc est,
humili confessione. Quid humiliter confiteri? quam
nosmetipsos æterno Patri per Filium æternum com-
mendare, et de nostra conscientia, sive bonitate
nihil præsumere? et juxta voces angelicas eum semper
incessanter credere et prædicare, dicentes: *San-
ctus, 368 sanctus, sanctus*. Joannes evangelista in
Apocalypsi scripsit se vidisse ante thronum Dei et
agni viginti quatuor seniores, et quatuor animalia
astantia, et incessanter dicentia: *Sanctus, sanctus,
sanctus*, etc. (cap. iv). Ite dicitur tribus vicibus
Sanctus, ut significaretur Pater sanctus, Filius sanctus,
Spiritus Patris et Filii sanctus. Sed quamvis
tripliciter [ms., dupliciter] dicatur *Sanctus*, non
tamen dicitur plurali numero *Sanctus*. Sed quamvis
una sanctitas in iis tribus personis, et una æternitas
intelligatur. *Dominus Deus sabaoth*. Sabaoth a
multis solet interpretari *omnipotens*, a multis vero
B *exercituum Dominus Deus*, ut ipse omnes exercitus
angelorum atque hominum dis, oneret. *Pleni sunt
cœli et terra gloria tua, Hosanna in excelsis*. Quo-
modo nunc dicitur corrupte Hosanna, cum ante
dicebatur Hosyanna. Osy interjectio est laudantis
[ms. laudis] sive magnificantis; *anna salvifica*; sed
corrupte dicitur Hosanna, et intelligi potest *salvificæ*,
vel saluum fac; in *excelsis*, id est in altis *Benedictus
qui venit in nomine Domini* (Math. xxi, 9; Marc. xi, 9).
Quando Christus venit Jerusalem descendens de
monte Oliveti, tunc filii Israel clamaverunt, dicen-
tes: *Benedictus qui venit in nomine Domini* (Joan.
xii, 13); sed quid significavit ille adventus Christi
Jerusalem, nisi futuram resurrectionem, 369
quando futurus erit judicare vivos et mortuos, et
apparuerit nobis in eadem carne qua pro nobis pos-
sus est? Et tunc in nomine Jesu omnes genua flectatur
cœlestium, terrestrium et infernorum (Phil. ii, 10),
et cætera quæ dixit Apostolus.

Canon missæ.

C *Te igitur, clementissime Pater*. Te clare, id est,
clementissime Pater. Clementia dicitur, quasi clara
mens, sive abundans, sive clarissimus est mente,
et misericordissimus corde Pater. Non ideo cum
dicimus clementem et misericordem quod mem-
bris corporeis, vel corde, aut mente sit compositus
sicut homo, sed ideo clementem et misericordem
clamamus, ut illam clamemus clementiam, et mis-
ericordiam super nos ab ipso sentiamus, et intelligen-
mus, unde Salvatori gratias debeamus. *Per Jesum
Christum Filium tuum*. Jesus Græce, Latine *salvator*
sive *salutaris* dicitur. Salvator eo quod salvat
populum suum a peccatis eorum; ideo salvat a pec-
catis, quia potestatem habet in terra dimittendi pec-
cata. Salutaris ideo dicitur, quia salutem nobis dedit,
ut si præcepta ejus servamus, vitam æternam: capere
valeamus. *Filium tuum Dominum nostrum*: Filium
suum unigenitum, quia ipse est unigenitus ex
substantia 370 Patris, nos autem adoptivi filii
sumus per ipsum qui unigenitus est, a Patre pro-
cedens, Patri cœternus, et ideo per eum Patrem
petere debemus, dicentes: *Supplices te rogamus
et petimus*. *Supplices*, id est, humiles, uti *accepta
habens et benedicas hæc dona, hæc munera,
hæc sancta sacrificia illibata*. *Dona* sunt, quod vo-
luntate dantur, *Munera* sunt, quæ in aliquo munere
vel mercede offeruntur Deo ut peccata dimittantur.
Sacrificia sunt, quæ cum orationibus consecrantur.
Illibata, id est immaculata et ab omni livore mali-
tiæ alienata. Tunc dona sunt et sacrificia illibata
quanto absque scandalorum maculis sunt offerata, et
justo sunt labore acquisita, non ut multi sunt qui
dicunt illibata esse non dicata. Lege septem colla-
tiones Patrum, et in secunda collatione Theonæ, in
nono capitulo invenies quæ sint illibata (CASSIAN.,
eorum decimum non agnoscent. Vide S. Thom. 1. p. q. 63.

(55) Quidam cum S. Joanne Damasc. angelos ex
illibus tantum ordine cecidisse sentiunt, sed ordinem

collat. 22). In primis quæ tibi offerimus, quia pro quibus offeruntur indicat, in primis offerre debent, hoc est, in una congregatione, quam pacificare, custodire, adunare et regere digneris, toto orbe terrarum. Pro his offerimus in primis ut supradictam congregationem tuam per totum orbem terrarum pacificam, adunatam custodire digneris, una cum famulo illo, hoc est, cum illo qui sedem apostoli Petri tenet; **371** quia Ecclesia in qua Petrus princeps apostolorum sedet, caput est omnium Ecclesiarum catholicarum; ideoque Petro dixit Christus : *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam* (Matth. xvi, 18); et propter hoc debemus pro eo orare, quod eidem præest Ecclesiæ. Et antistite nostro, hoc est, pro episcopo nostro in cujus parochia (id est diocesi) sumus, pro ipso orare debemus quia ipse est pastor et prædicator noster.

Memento, Domine, famulorum, famularumque tuarum, et omnium circumstantium. Sacerdos oravit ante pro apostolico et episcopo suo. Si episcopus missam celebraret, pro antistite nostro dicere non debet, quia antistes ipse est; si autem presbyter, dicere debet. Jam oratum est pro senioribus, postea orandum pro populo. Quando sacerdos dicit : *Memento, Domine, famulorum famularumque tuarum, deprecatur Deum Patrem, ut memorare dignetur omnium et officii missæ sive masculorum sive feminarum adventantium;* et quod dicitur *circumstantium*, ipsi sunt masculi et feminae qui circumstant. Jam sacerdos oravit pro omnibus qui ad audiendam missam venerunt; tunc denum orat pro his qui oblationes offerunt, qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis. Dicit quod pro laude Dei in primis, **372** offerunt, et postea pro se suisque omnibus, pro redemptione animarum suarum, pro spe salutis et incolumitatis suæ, tibi reddunt vota sua æterno Deo, vivo et vero; ideo offerunt quia vivo et vero Deo omnium fides circumstantium offerentium cognita est, et nota devotione omnes reddunt vota sua. Vota dicuntur quæ volenter promittuntur, quia libenter et volenter Deo vovere et reddere debemus.

Communicantes et memoriam venerantes in primis gloriosæ semperque virginis Mariæ genitricis Dei et Domini nostri Jesu Christi, sed et beatorum apostolorum ac martyrum tuorum. Communicare, hoc est, memoriam honorabiliter tenere, quod Maria virgo per adventum Spiritus sancti genitrix facta est Filii Dei Jesu Christi Domini nostri qui Deus et homo est, per quem Patri supplicamus, et fidem communicare debemus, et credere quod Spiritu sancto annuntiante Filius Dei natus est ex ea, et virginitas ejus non est violata. Sed et beatorum apostolorum ac martyrum tuorum. Apostolus in nostra lingua dicitur missus, martyr dicitur testis. Apostoli dicuntur quia a Christo missi sunt, martyres dicuntur quia testes sunt Christi qui passus est pro nobis, et ipsi pro Christo.

Hanc igitur oblationem servitutis nostræ, 373 sed et cunctæ familiæ tuæ, quæsumus, Domine, ut placatus accipias. Sacerdos oblationem suam atque cunctorum qui Domino famulantur, id est, qui Domino serviunt, commendat ut Domino placeat, et ipse nobis propitius sit. *Diesque nostros in tua pace disponas, atque ab æterna damnatione nos eripias* [al., eripi], et in electorum tuorum júbæcis grege numerari. Per Christum Dominum nostrum. Pro eo quod sacerdos offert populus debet orare ut sacerdos exaudiatur, ut omnium dies in pace disponantur, et ab æterna damnatione eripiantur, de qua Dominus noster in fine mundi dicturus erit impiis : *Ite, maledicti, in ignem æternum, etc.* (Matth. xxv, 41), et ad illum gregem electorum suorum per angelos sanctos numerari mereamur, cui dicturus erit : *Venite, benedicti Patris mei, etc.* (Ibid., 34).

Quam oblationem tu, Deus, in omnibus, quæsumus, benedictam, ascriptam, hoc est, assignatam ut tibi placeat, ratam, id est judicatam, ut dignam illam

A *judicet in conspectu suo offerri; rationabilem, id est, justa ratione plenam facere dignetur, quia tunc est acceptabilis, si recte credentes pro justa oratione offerimus; justum est postulare ut illam orationem vel oblationem quam non rationabiliter offerimus Pater omnipotens sanctificet. Ut nobis corpus et sanguis 374 fiat dilectissimi Filii tui Domini nostri Jesu Christi.* Patri dilectus est Filius, sicut ipse deus est deus, dicens : *Hic est Filius meus dilectus, etc.* (Matth. iii, 17). Et nos cum diligere debemus quia ipse prior dilexit nos (I Joar. iv, 10), et passus est pro nobis. Qui pridie quam pateretur, accepit panem in sanctas ac venerabiles manus suas, elevatis oculis in cælum ad te Deum Patrem omnipotentem, tibi gratias agens benedixit, fregit, dedit discipulis suis, dicens : *Accipite et manducate ex hoc omnes. Hoc est enim corpus meum* (Matth. xxvi). Simili modo posteaquam cœnatum est, accipiens et hunc præclarum calicem in sanctis ac venerabiles manus suas, iterum tibi gratias agens, benedixit, dedit discipulis suis dicens : *Accipite et bibite ex eo omnes, hic est calix sanguinis mei, Novi Testamenti et æterni, mysterium fidei, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Hæc quotiescunque feceritis in mei memoriam facietis* (Luc. xxii). Quod intermisimus : *Qui pridie quam pateretur, hoc est, pridie quam passus est ipse pro nobis, voluit tradere discipulis suis corporis et sanguinis sui mysterium, ut illi traderent nobis. Quis enim crederet quod panis in carnem potuisset converti, vel vinum in sanguinem, nisi ipse Salvator diceret, qui panem et vinum creavit, et omnia ex nihilo fecit? Facilis est aliquid ex aliquo 375 facere, quam omnia ex nihilo creare.* Ipse Salvator voluit corpus humanum suscipere, et hominem Deo conjungere, ut unus fieret Mediator Dei et hominum homo Christus Jesus (I Tim. ii, 5). Ipse voluit per nos panem et vinum offerri sibi, et ipsa divinitus consecrari; et fidelem populum credere unum esse mysterium, quod ipse tradidit discipulis suis, dicens : *Accipite et manducate ex hoc omnes* (I Cor. xi, 24). Et quando oculos ad cælum levavit et Patri gratias egit, nos docuit quod nos Patri semper supplicare debemus, quod ille tam magnum sacramentum per manus nostras perficere dignetur. Et cum diceret : *Hæc quotiescunque feceritis in mei memoriam facietis*, jussit nos illius passionis memores esse quanta pro nobis sustinuit. Omni tempore memores esse debemus quod hoc sacramentum celebramus, et ejus misericordiæ, non nostræ bonitatis, fiduciam dare.

Unde et memores sumus, Domine, nos servi tui, sed et plebs tua sancta Christi Filii tui Domini nostri. Memores esse nos sacerdotes proletemur, atque plebem memorem esse testamur Christi Filii tui Domini nostri Jesu. Ideo sacerdotes fideliter memores esse debent, quia ipsi missam celebrant et sacrificium offerunt Christi exemplo instructi; et scire debent **376** quid celebrant, quia stulta postulatio est si postulans nescit quid postulat. *Plebs tua sancta* ideo memor est, quia Christus non solum pro sacerdotibus passus est, sed pro plebe sancta; ideo dicitur et sancta, quia fide ac baptismo Christi præcepto sanctificata est. Modo indicat unde memorare debent, id est, tam beatæ passionis, necnon et ab inferis resurrectionis, sed et in cælos gloriosæ ascensionis Christi filii Dei. Passionis memores esse debemus, quia pati dignatus est pro nobis; resurrectionis ejus memores esse debemus, quia animæ justæ ab inferis per resurrectionem ejus liberatæ sunt; gloriosæ ascensionis ejus memores esse debemus, quia corpus humanum quod assumpserat junctum divinitati sine ullius adjutorio, propria majestate portavit in cælum. Ideo dixit : sine ullius adjutorio, ut intelligatur quod non hominum, nec angelorum, nec ullius creaturæ ascendit in cælum, sed Patris majestate elevatus est, de qua dixit in Evangelio : *Ego et Pater unum sumus* (Joan. x, 30). *Offerimus præclaræ*

majestati tuæ de tuis donis ac datis hostiam puram, **A** et hostiam sanctam, hostiam immaculatam, panem sanctum, vitæ æternæ, et calicem salutis perpetuæ. Domine, omnium memores supradictarum bonitatum tuarum offerimus **377** tuæ majestati hostiam puram, hoc est, corde puro, quia purum est corpus tuum quod de hoc pane fieri credimus. *Hostiam sanctam*, quia tu sanctificasti corpus tuum, quando hominem in Deum assumpsisti; et nunc sanctifica hunc panem ut corpus tuum fiat. *Hostiam immaculatam*, quia sine macula peccati passus es pro nobis. *Panem sanctum vitæ æternæ*, quia tu panis vivus es qui de cælo descendisti, et corpus tuum in hoc pane a te sanctificato nos accipere voluisti, et per calicem passionis tuæ, nos per sanguinem tuum sumere voluisti, tu sanctifica hanc hostiam ut nobis corpus tuum et sanguis tuus fiat.

Supra quæ propitio ac sereno vultu respicere digneris. Hic deprecamur ut Pater sanctus super dona a nobis offerata pie et blando vultu, et claro dignetur respicere, id est videre. *Et accepta habere, sicuti* **B** *accepta habere dignatus es munera pueri tui justii Abel, et sacrificium patriarchæ nostri Abrahamæ, et quod tibi obtulit summus tuus Melchisedech, sanctum sacrificium, immaculatam hostiam.* Accepta habuit Dominus munera Abel, quia quid optimum invenit obtulit Deo; et nos justa munera et munda Deo mundo corde offerre debemus. Abraham Filio suo non pepercit, sed obediens jussioni Domini offerre **378** eum voluit. Melchisedech primus sacerdos Domino panem et vinum obtulit, et ideo scriptum est in psalmo: *Tu es sacerdos in æternum secundum, etc. (Psal. cix, 5).* Quia sicut ille panem et vinum obtulit, ita et Christus in passione sua corpus et sanguinem suum obtulit Deo Patri pro nobis, et in pane et vino passionis suæ mysterium nos imitari voluit, quando discipulis suis dans panem et vinum vel calicem, dixit: *Hoc est corpus meum (Matth. xxvi, 26); et: Hic est calix sanguinis mei (Luc. xxii, 20).* Et nos supplicare debemus, ut sicut supradictorum Patrum accepta Deo fuerunt munera, ita fiant et nostra.

Supplices te rogamus, omnipotens Deus, jube hæc perferri per manus sancti angeli in sublime altare tuum in conspectu divine majestatis tuæ. Humiliter postulamus ut munera nostra super altare hoc quod videri potest offerata, jubeat cælestis Pater per manus sancti angeli sui perferri in illud altare ante divinam majestatem suam, quam oculis nostris videre non possumus quia corporalis non est, sed spiritalis. Et sicut nos divinam majestatem Patris investigare non possumus, sed potius credere: *Ut quousque ex hac altaris participatione sacrosanctum Filii tui corpus et sanguinem sumpserimus, omni benedictione cælesti et gratia repleamur, per Christum* **379** *Dominum nostrum; orare debemus Patrem cælestem, ut omnes qui ex ipso altari super quod offerimus Deo Patri in commemorationem Filii sui Domini nostri Jesu Christi corpus et sanguinem prædicant Filii Dei sumpserimus, omnem benedictionem cælestem accipere mereamur.*

Nobis quoque peccatoribus famulis tuis de multitudine miserationum tuarum sperantibus partem aliquam, et societatem donare digneris cum tuis sanctis apostolis et martyribus, vel omnibus sanctis. Hæc omnia sacrificia ideo sunt offerata tam a sacerdote quam a populo, ut omnipotens Deus peccata nostra non reputet, sed cum sanctis suis nobis portionem tribuat. *Intra quorum nos consortium non estimator meriti, sed veniæ, quæsumus, largitor admite.* Hoc rogamus ut ipse qui dixit: *In quacunque hora peccator conversus fuerit, et penitentiam egerit, omnia peccata ejus in ablutione erunt coram me (Ezech. xxxiii), non retributionem peccatorum æstimet, sed ipse sit veniæ largitor, et intra consortium sanctorum nos mittat: Per Christum Dominum nostrum.* Per quem hæc omnia dona creavit, ipse sanctificet

et benedicat, et præstet nobis per Christum per quem facta sunt omnia, et cum quo facta sunt omnia, quia cœternus est Patri, semper gratias referamus Patri. *Per omnia* **380** *sæcula sæculorum. Amen.*

Præceptis salutaribus moniti, Christi præceptis quæ salute sunt plena, quia ipse est æterne summus, admoniti et jussi. *Et divina institutione formati,* id est, formam et exemplum a Christo Domino nostro suscepimus, et ausi sumus orare, sicut ille docuit discipulos suos, et Patrem nostrum credimus in cælo esse qui nos creavit, et dicimus: *Pater noster, qui es in cælis,* Christus dixit post resurrectionem suam: *Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum.* Aliter dicit Patrem suum, et aliter Patrem nostrum; Patrem suum quia proprius est Filius Patris ante omnia tempora genitus, Patri cœqualis. *Pater noster,* ideo quia nos creavit in tempore cœternus, et nos filii sui sumus adoptivi, et hæreditatem cœlestem Patris nostri cælestis possidere debemus, si operibus implemus quæ per susceptionem fidei spondimus. Cœlum a celando dicitur ideo, quia celat divina secreta. Aliter cœlum a celsitudine dicitur, eo quod altius est rebus terrenis. Nos autem ideo dicimus: *Pater noster, qui es in cælis,* ut credere ostendamus nos in Patrem cœlestem; et sicut filii præcepta patris sui implere cupiunt, ita et nos ipsius præcepta implere, et ad cœlum tendere desideremus. *Sanctificetur* **381** *nomen tuum (Matth. vi, 9),* hoc est, ut nos simul digni nomen sanctum ejus tenere in cordibus nostris, ut sicut angeli sancti qui in cælo sunt sciunt et intelligunt sanctitatem sui nominis, ita et nos qui in terra sumus ipso adjuvante sanctitatem ejus mereamur cognoscere, et *Sicut in cælo ita et in terra (Ibid., 10)* sit nomen ejus sanctificatum. *Adveniat regnum tuum (Ibid.),* hoc est, ut nos regnum ejus et potentiam ejus mereamur cognoscere, et ut jam propter peccata nostra diabolus non regnet super nos, sed ipsius regnum adventat, sicut in Evangelio scriptum est: *Regnum Dei intra vos est (Luc xvii, 21).* *Fiat voluntas tua sicut in cælo et in terra (Matth. vi, 10);* hoc est, ut ejus voluntatem sicut illi qui in cælo sunt faciunt, ita et nos qui in terra sumus faciamus; terra a terendo dicitur. *Panem nostrum quotidianum [al., substantialem] da nobis hodie (Luc. xi, 3).* Pan apud Græcos, in nostra lingua omne interpretatur; et nos oramus ut omnipotens Pater omnem victum spiritualem ac carnalem largire dignetur omni tempore. *Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris (Matth. vi, 12);* nihil enim injustum facit qui sibi debenti debitum requirit. Sed si omnipotens Deus nobis omnia debita nostra requirit, nullus sine debito invenitur; et ideo debemus nos debitoribus nostris debita dimittere, **382** ut nobis Omnipotens nostra dimittat, quia ipse dixit: *Si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris, nec Pater vester cælestis remittet peccata vestra (Matth. vi, 15);* et alibi: *Auferuntur [al., colligunt] de regno ejus omnia scantala (Matth. xiii, 41),* et iterum sacrificium non recipitur si cum scandalo offertur; sed ante altare dimittere jubetur, usque dum reconcilietur fratri suo, et tunc offerri mundo corde (Matth. v, 23). *Et ne nos inducatur in tentationem (Matth. vi, 13),* hoc est, ne intremus in illam tentationem in qua diabolus nos tentat, et ei consentiamus; sed Dominus ipse nos defendat ne inducamur in tentationem diabolicam, quia si Deus nos dimittit, statim introducemur in laqueum diaboli.

Liberas nos, quæsumus, Domine, ab omnibus malis præteritis, presentibus et futuris. Hic postulamus ut ipse nos ab omni malo liberet qui nos bonos et mundos creavit, a quo nullum est malum. Præterita sunt quæ jam ante peccantes commisimus, et ideo flagella sustinemus; præsentia sunt quæ quotidie committimus, futura sunt quæ adhuc diabolo suadente adventire possunt. Et ideo oramus ut ab omnibus liberemur, quia ante conspectum Domini nulla

sunt præterita, nec futura, sed omnia præsentia. **A** *Intercedente pro nobis beata et gloriosa, semperque virgine Dei genitricis Maria, et beatis apostolis Petri, et Paulo atque Andrea cum omnibus sanctis.* Invocamus nobis in adiutorium Genitricem Dei, quæ virgo fuit ante partum, virgo post partum, et beatos apostolos qui nobis hæc mysteria celebranda tradiderunt, ut intercedant pro nobis, quia nos ipsi digni non sumus de præteritis et præsentibus veniam promereri, nec de futuris cautelam, nisi nobis eorum oratione donetur. Jam oravimus ut liberemur a malis, nunc oramus ut prædictis sanctis intervenientibus ipse donet pacem. *Da propitius pacem in diebus nostris, qui potens es a malo liberare; da pacem in diaboli tentatione, ne induamur in eam, da pacem a malis omnibus ne patiamur flagella eorum. Ut ope misericordie tuæ adjuti, hoc est, ut Dei adiutorio adjuti, et a peccatis simus semper liberi et ab omni perturbatione securi. Per Christum Dominum nostrum.*

Pax Domini sit semper vobiscum. Christus est pax æterna, qui nos reconciliavit Patri per passionem suam, ne propter peccatum primi hominis in inferno detineremur. Hæc orat sacerdos ut illa pax cum populo maneat, et omnes concordēs faciat, ut pacifici cum Christo mereamur regnare in celo. Et ideo tunc facimus pacem antequam corpus et sanguinem sumamus Domini, ut concordiam **384** inter nos

(54) Non tamen in eandem inferni partem.

habere ostendamus, et cum concordia corpus et sanguinem Domini nostri Jesu Christi in corpore nostro suscipiamus, quia, sine concordia digni non sumus sanctam communionem suscipere, quia mœnera nostra, si discordiam habemus cum proximis nostris antequam reconciliemur ad omnes, non recipiuntur. Tunc orat clerus cantando: *Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis. Agnus Dei, propter innocentiam, quia nulli hominum nec bestiarum nocet, et dum ad victimam ducitur occidentem se non lædit, sed occisores suos occisione sua reficit; ita et Christus nullum lædit sicut Apostolus ait: Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus (1 Petr. II, 22); sed post passionem suam conversus persecutores suos multos per sanctam communionem et sanguinis sui effusionem refecit, et credentes fecit. Ipse tulit peccata mundi quando remissionem peccatorum nobis dedit, quia ante passionem ejus justi et peccatores in infernum (54) descendebant, quia in Veteri Testamento remissionem peccatorum nusquam legimus. Christus vero per poenitentiam non solum veniam peccatorum, sed et gaudium nobis promisit angelicum, dicens: Gaudium erit coram angelis Dei super uno peccatore poenitentiam agente (Luc. xv, 10). Ipsum Christum, **385** qui est Agnus Dei innocens, qui passus est pro salute mundi, petimus ut misereatur nostri dicitur: *Miserere nobis.**

EXPOSITIO DIVINORUM OFFICIORUM.

(Ex eodem ms. codice Biotiano.)

Quid significet officium missæ.

C Spiritus sancti gratia inspirante dicendum est quid significet Officium missæ, cum satis esset, sine cantoribus [ms. cantatoribus], lectoribus, cæterisque quæ ibi aguntur, sola benedictione episcoporum vel sacerdotum ad conficiendum corpus et sanguinem Domini, sicut tempore apostolorum. Signorum usus a Veteri Testamento est sumptus, habebant enim filii Israel tubas argenteas quibus convocabant populum (Num. x, 2). Nos habemus signa aerea sonoriora et durabiliora, significantia ora prædicatorum; tunc enim *Notus in Judæa Deus* (Psal. lxxv, 2) tantum, nunc in omni terra; tunc prædicabantur temporalia, nunc æterna. Plectrum signi, linguam doctoris; vinculum quo ligatur signum, est prædicationis moderatio; lignum a quo pendet signum, est crucis mysterium; instrumentum a quo ligatur significat oracula prophetarum; a ligno descendens, et opus prædicationis; executio funis sursum, intellectus **386** doctoris, quantum proficiat in sublimitate virtutum; retractio funis seorsum, consideratio quantum jaceat in uno vitiorum; annulus in fune vitiorum reticenda divina Scripturæ significat.

De ecclesia.

Ecclesia dicitur fidelium conventus, in quam quare conveniamus duo sunt. Unum ut ibi audiamus judicia nostra, sive bona, sive mala; alterum ut ibi percipiamus Dominicum corpus. Masculi in australi parte stare debent ecclesie, femina in boreali, ut ostendantur firmiores stare debere contra majorum hujus sæculi æstus tentationum. Situs ecclesie in modum crucis, in nodum humani corporis dicitur esse. Cancellum significat caput, crux ex utraque parte brachia et manus, reliqua pars corporis ab occidente, quid quid corporis videtur superesse; sacrificium altaris, votum cordis; fenestræ, sensus hominis vel corporis.

Officium missæ.

C Officium ad missam Cælestinus papa instituit; ante enim Epistola tantum et Evangelio recitatis, missa celebrabatur. Præferri debet thuribulum cum incenso, subsequi acolythi cum cereis, hos subdiaconi, hos episcopus inter duos presbyteros. Thuribulum **387** significat corpus Christi, carbones Spiritum sanctum, incensum odorem boni operis Christi, quia Christus venturus in mundum præmisit prophetas, sapientes et scribas. In loco scribarum acolythi qui portant divinas Scripturas, et præcedunt ad illuminandum corda fidelium; in loco sapientium subdiaconi, qui sapienter sciunt disponere vasa Domini; in loco prophetarum diaconi in evangelizando futuram annuntiant vitam; episcopus inter duos presbyteros significat Christum inter duo Testamenta; Officium autem Christi adventum et populi adnationem significat. Episcopus osculatur primum ministros (postea it ad altare), deinde Evangelium: Christus enim reconciliavit primum apostolos, postea reliquos Judæos, deinde gentiles. Remanet Evangelium in altari ab initio Officii donec legatur, quia remansit evangelica doctrina ab adventu Domini in Jerusalem loco passionis, quod significatur per altare, donec publice exiit ad gentes. Interim tenent acolythi cereos in manibus, quia doctores debent exercere quod docent. In *Kyrie eleison* orat Ecclesia, ut sacerdotis oratio sit Deo placabilis. Cum incipitur *Kyrie eleison*, acolythi cereos ad terram ponunt, Altrinecus uno in medio posito, ut in bono **388** opere et prædicatione doctores se esse in terram cognoscant; medius autem cereus illum significat qui ait: *Ubi duo vel tres congregati sunt in nomine meo, ibi sum in medio eorum* (Matth. xviii, 20). Transitus episcopi de medio altaris ad dexteram partem significat Christum transitum de passione post resurrectionem ad æter-